

**BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN VENEDİK'E VERDİĞİ
TİCARÎ İMTİYAZLAR (CHRYSOBULLAR); ANGELOS
HANEDANI DEVRİ (1185-1204)**

**TRADE PRIVILEGES (CHRYSOBULLS) OF BYZANTINE
EMPIRE TO VENICE; ERA OF ANGELOS DYNASTY (1185-1204)**

H. Ömer ÖZDEMİR*

Öz

Bizans İmparatorluğu XI. yüzyılda gerek askerî teşkilatının bozulması gerek de ekonomisinin alt üst olması sebebiyle mutlak hâkimiyetini kaybetmiştir. Akabinde Doğuda Türkler Batıda ise Normanlar tarafından sıkıştırılması sonucu kendisine bir müttefik arama yoluna gitmiş ve nihayetinde Akdeniz'deki en önemli deniz gücüne sahip olan Venedik ile ittifak etmiştir. Bunun karşılığında ise Venedik'e, daha önce kimsenin sahip olmadığı ticarî imtiyazlar vermiştir. Kısa vadede işe yarayan bu ayrıcalıklar uzun vadede imparatorluğun neredeyse bütün pazarlarına vergisiz giren Venediklilerin Bizans ekonomisini ele geçirmesine sebep olmuştur. Bu duruma karşı koymak isteyen son muktedir Komnenos temsilcisi olan Manuel, 1171 yılında imparatorluk topraklarında yaşayan tüm Venediklileri tutuklayarak bir çatışma zemininin oluşmasına zemin hazırlamıştır ki bu da ekonomik çöküşü hızlandırmıştır.

Manuel'in enkazını devralan I. Andronikos Komnenos imparatorluğun içinde bulunduğu ahvali göz önünde tutarak Venedik ile barış yapmış ise de karşılığında tutamayacağı sözler

* Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, tarhcomer@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0521-8987>.

vermiştir. Onun yerine getiremediği sözlerin icrası ise Angelos Hanedanı'na miras kalmıştır. 1185 yılında II. Isaakios ile başlayan Angelos Hanedanı devri öncüllerinin bıraktığı sözleri yerine getirmek ve borçlarını ödemekle geçmiştir. Ancak hazinenin tamtakır olması Angelosları başka yollar aramaya itmiş ve zaten oldukça basiretsiz oldukları bilinen hanedan üyeleri Venedik'e yeni ticarî imtiyazlar tanıyarak durumu kurtarma çabası içine girmişlerdir. Bu makalede konunun daha anlaşılır olması için evvela Komnenoslar döneminde verilen imtiyazlar ele alınmış, müteakiben esas özne olan Angelos Hanedanı dönemi irdelenmiştir.

•
Anahtar Kelimeler

Bizans İmparatorluğu, Venedik, Chrysobull, Angelos, Ticaret, İmtiyaz

•
Abstract

Byzantine Empire lost its hegemony due to both the deterioration of its military organization and the destruction of its economy, in the 11th century. Subsequently, as a result of the compression of the Turks in the east and the Normans in the west, Byzantium searched an ally and eventually allied itself with Venice, which had the most important naval power in the Mediterranean. In return, Byzantium granted Venice commercial concessions that no one else had before. These concessions, which worked in the short term, led to the capture of the Byzantine economy by the Venetians, who in the long term could trade in almost all the markets of the empire without paying taxes. Manuel, the last able representative of Komnenos to resist this situation, arrested all the Venetians living in the imperial territory in 1171 and paved the way for a conflict and thus accelerated an economical downfall.

Andronikos I. Komnenos, who took over Manuel's wreckage, made peace with Venice, considering the situation of the empire and made promises that he could not keep in return. The execution of his words was inherited to the Angelos dynasty. The era of the Angelos dynasty that started with Isaacios II. in 1185, passed by fulfilling the promises left by his predecessors and paying off their debts. However the empty treasury led the Angelos to look for other ways. The members of the Dynasty, already known to be quite untalented, tried to save the situation by granting new commercial concessions to Venice. In this article, the privileges granted during the Komnenos period were discussed in order to make the subject more understandable, and then the period of the Angelos dynasty, the main subject, was examined.

•
Keywords

Byzantine Empire, Venice, Chrysobull, Angelos, Trade, Privilege

GİRİŞ

Angeloslar dönemi, Bizans İmparatorluğu'nun cihanşümül bir devlet olma iddiasından vazgeçtiği devri temsil eder. Hanedan, yöneticilik vasıflarından yoksun imparatorları ile ünlü olmakla beraber onları bu kadar şanssız kılan husus, başa geçtikleri dönemde imparatorluğun içinde bulunduğu konjonktürel durumdur. İzledikleri yanlış politikalarla IV. Haçlı Seferini hızlandırdıkları malumdur. Diğer taraftan devraldıkları mirasın da oldukça problemliliğini ifade etmek gerekir. Özellikle Manuel döneminde hem doğu hem de batıda yaşanan başarısızlıklar Bizans'ın hakimiyetini yerle yeksan etmiştir. Bu bağlamda elleri bağlanmış olan Angeloslar, kötü gidişatı durdurmak amacıyla diplomatik girişimlerde bulunmuş ve barış için taviz vermek zorunda kalmışlardır. Makale kapsamında Angelosların, Venedik'e verdikleri ekonomik imtiyazları anlayabilmek için önce verilen ilk ayrıcalıklar ve bunların neden verildiği meselesi irdelenmektedir.

Erken dönemlerde Ravenna eksarlığı tarafından idare edildiği bilinen Venedik, III. Leo'nun iktidarında bağımsız eyalet statüsüne yükselmiş ve hem bölgenin en iyi pazarlarını elinde bulundurması hem de doğu-batı arasındaki taşımacılık faaliyetlerini gerçekleştirmesi sebebiyle zaman içerisinde etki sahasını Levant'a kadar taşımıştır¹. Giderek daha zengin ve daha güçlü bir hale gelmekte olan Venedik, IX. yüzyılda Bizans İmparatorluğu ile Franklar arasında yapılan anlaşma uyarınca, Frank tahakkümüne girmekten kurtulmuştur. Bunun bir sonucu olarak Bizans İmparatorluğu ihtiyaç hâsıl olduğunda Venedik'in kendisine donanma yardımında bulunması şartını koymuştur. Bu durum ileride vuku bulacak olayların ilk yansıması olarak değerlendirilebilir. Diğer bir husus ise Papa'nın elinden taç giydikten sonra hâkimiyet sahasını genişletmek amacıyla Alman İmparatoru Otto'nun Bari'ye saldırmasıdır. Roma mirasını sahiplenen iki farklı gücün karşı karşıya gelmesi, Bizans'ın batı karakolu olarak gördüğü Venedik'in, Adriyatik' deki önemini arttırmıştır. Ticaretini her daim ön planda tutan Venedik ise iki tarafla da anlaşma yoluna gitmiştir².

¹ F. C. Hodgson, *The Early History of Venice; From the Foundation to the Conquest of Constantinople*, London 1901, s. 60; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000, s. 5.

² William Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara 2000, s. 123; Nicol, a.g.e., s. 37; Angeliki Laiou, *The Economic History of Byzantium; From Seventh through the Fifteenth Century*,

Bu doğrultuda, II. Basileios (960-1025) döneminde İstanbul'a Venedik elçilerinin geldiği görülmektedir. Elçilerin istekleri, Abydos Limanı'ndaki aksaklıkların giderilmesi ve 30 solidi olan gümrük vergilerinin düşürülmesiydi. Bu hususta yapılan görüşmeler sonunda Venedik gemilerinin sadece *dromos logothetes*'i (logothetes tou dromou)³ tarafından denetlenmeleri, limanlarda üç günden fazla bekletilmemeleri ve gümrük vergisi olarak 17 solidi ödeme yapmaları karara bağlanmıştır. Tanınan bu ayrıcalıklar karşılığında Venedik'e Amalfilere, Yahudilere ya da Barililere ait mamulleri kendi gemilerinde taşımayacaklarına dair şart koşulmuş, buna aykırı hareket edenlerden ticarî emtianın geri alınması kararlaştırılmıştır⁴.

Varılan bu anlaşma bir chrysobull ile belgelenecek yürürlüğe girmiştir. Bahse konu belgenin çeşitleri olmakla beraber genel mahiyette altın mühürlü ferman olarak bilinmektedir⁵. Makale kapsamında ise ticarî imtiyazların kaleme alındığı belge anlamında kullanılmıştır. Velhasıl, 992 tarihinde Venedik'e bahşedilen bu imtiyazlar, Bizans İmparatorluğu'nun verdiği ilk chrysobull olarak kayda geçmiştir. II. Basileios gibi müktedir bir imparator tarafından böyle bir chrysobullun verilmesi Akdeniz coğrafyasında değişen güç dengelerinin habercisidir⁶. Her ne kadar hâlâ cihanşümul bir imparatorluk olsa da özellikle II. Basileios'un ölümünden sonra Bizans'ın askerî hâkimiyeti azalmış ve denizlerdeki gücü erime noktasına gelmiştir. Bu noktada denizlerdeki zayıflığını Venedik üzerinden kapatmaya çalışan imparatorluk, askerî alanda istifade ettiği yeni ortağına ekonomik alanda ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır ki bu durum zaman içerisinde Bizans ekonomisinin belini bükmüştür.

1. Komnenoslar Devrinde Verilen Chrysobulllar

1071 tarihi Bizans İmparatorluğu'nda kritik bir kavşağı temsil etmektedir. Doğuda Malazgirt Savaşı ile Anadolu toprakları Türklerin eline geçmeye

Washington 2002, s. 18; John Julius Norwich, *A History of Venice*, London 2003, s. 78; Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, İstanbul 2015, s. 26.

³ Ulaşım, iletişim ve dışişleri alanlarında imparatora danışmanlık yapan üst düzey bir görevli maliye bakanı.

⁴ Horatio F. Brown, "Venetians and Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", *The Journal of Hellenic Studies*, XL, Cambridge 1920, s. 69; Michael F. Hendy, *Studies In The Byzantine Monetary Economy 300-1450*, New York 1985, s. 592; Heyd, a.g.e., s. 125; Michel Balard, "Latin Sources and Byzantine Prosopography; Genoa, Venice, Pisa and Barcelona", *Byzantines and Crusaders In Non Greek Sources 1025-1204*, ed. Mark Whitby, New York 2007, s. 44.

⁵ Alexander P. Kazhdan, "Chrysobull", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, New York 1991, s. 451.

⁶ Anna Komnena, *Aleksiad, Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 133; Catherine Holmes, *Basil II and the Governance of Empire 976-1025*, New York 2005, s. 49; Nicol, a.g.e., s. 41; Laiou, a.g.e., s. 18.

başlarken Batıda Bizans'ın İtalya'daki son toprağı olan Bari, Normanlar tarafından işgal edilmiştir. Mevcut vaziyette iki cephede birden savaşamayacağını farkında olan Bizans, Norman lideri Robert Guiscard ile bir evlilik akdi gerçekleştirerek amansız düşmanı ile barış yapmak istemiştir. Bu uğurda uzun süreli girişimler birbirini izlemiş ancak Nikephoros Botaneiates'in tahta geçmesiyle evlilik akdi başarısız olmuştur. Böylece ezelden beri İstanbul'u ele geçirme planları yapan Robert Guiscard, savaş için beklediği bahaneyi elde etmiştir. Bu doğrultuda Dyrrachion'u ele geçirmek üzere yola çıkan Norman donanması, Mayıs 1081'de Adriyatik'te yelken açmaya başladığında Aleksios Komnenos (1081-1118) ittifak edinme arayışına girmiş ve neticesinde karada Kutalmışoğlu Süleymanşah'dan denizde ise Venedik'ten destek sağlamıştır⁷.

Venedik'in üç seneyi aşkın süren savaşlar silsilesinde Bizans'ın yanında yer almasının sebebi Aleksios'un, 1082 tarihinde onlara bahşetmiş olduğu chrysobulldur. Üstün Norman donanması karşısında hiçbir şansı bulunmayan Aleksios, Venedik'e içinde daha önce kimsenin sahip olmadığı ticari imtiyazlar bulunan bir chrysobull vererek onları yanına çekmiştir⁸. Makalenin esas odağı olmamakla beraber aktarılması elzem görülen bu ferman, daha sonra ilan edilecek olan tüm imtiyazlarda prototip olarak kullanılmıştır. Yani tanınan her yeni hak, bu maddelerin üzerine ilave edilmiştir. Bu bağlamda Bizans-Venedik ekonomik ilişkilerinin temel noktasını oluşturan chrysobullun maddeleri şöyledir:

⁷ Anna Komnena, a.g.e., s. 133; Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, New York 1997, s. 130; Nicol, a.g.e., s. 55; Michael Angold, "Belle époque or crisis?", *The Cambridge History of Byzantium*, ed. Jonathan Shepard, New York 2008, s. 611; Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in Mediterranean*, New York 2011, s. 51; G. A. Loud, *The Age of Robert Guiscard; Southern Italy and Norman Conquest*, New York 2013, s. 216; Ebru Altan, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi ve 1108 Devol Anlaşması", *Osmanlı'nın İzinde, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, I, ed. Feridun Emecen vd., İstanbul 2013, s. 108; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 75.

⁸ M. E. Martin, "The Venetians in the Byzantine Empire before 1204", *Byzantinische Forschungen: Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, 13, Amsterdam 1988, s. 207; Thomas Madden, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History*, 28, Southampton 2002, s. 27; David Jacoby, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History*, 28, Southampton 2002, s. 201; Peter Frankopan, "Byzantine Trade Privileges to Venice in the Eleventh Century: The Chrysobull of 1092", *Journal of Medieval History*, 30, Southampton 2004, s. 144; Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s. 100; Cecile Morrisson - Angeliki Laiou, *Byzantine Economy*, New York 2007, s. 143.

1. Yıllık 20 poundluk (altın sikke) bir fon, kendi uygun gördükleri kiliselere dağıtılacaktır.

2. Doge, yüklü bir meblağ ile birlikte *protosebastos* unvanıyla onurlandırılacak; üstelik bu onur Bizans'taki gibi *ad personam* (kişiye özel) olmayıp haleflerine de aktarılacaktır.

3. Grado Patriği ve halefleri aynı şekilde 20 poundluk yıllık tahsisat alacaklar ve *hypertimos* unvanıyla onurlandırılacaklardır.

4. Venedik'teki St. Marco Kilisesi her yıl, İstanbul'da ve imparatorlukta bulunan Amalfili tüccarların sahip olduğu kuruluşların her birinden üç altın alacaktır⁹.

5. Yahudi Kapısı'ndan Vigla'ya kadar uzanan bölgenin her yerine serbestçe giriş çıkış hakkı ve Haliç'teki depoları ve iskeleleriyle birlikte, İstanbul'un Perama adlı pazar semtinde bir dizi dükkân, imalathane ve ev Venediklilere tahsis edilecek; buna ek olarak hâlihazırda Venediklilere verilmiş olan St. Akindynos Kilisesi'ne, yanındaki ekmek fırınının yıllık geliri tahsis edilecektir.

6. Dyrrachion'daki kilise, orada imparatorluk donanması için depo edilen malzemeler dışında, tüm mülkü ve gelirleriyle Venediklilere verilecektir.

7. İmparator, Venedik tüccarına, imparatorluğun her yerinde hazinesine ödenecek her türlü vergi, harç ya da resimden muaf olarak ticaret yapma hakkını vermektedir. Kentlerin adı ve Venediklilerin muaf tutuldukları vergilerin adları ile yetkisinden bağımsız oldukları memurlarının unvanlarıyla birlikte sıralanıyordu.

8. Bu muafiyetler, imparatora karşı iyi niyetlerini kanıtlamış, ona ve haleflerine bundan sonra da bütün güçleriyle hizmet etmeye söz vermiş olan Venediklilere, imparatorun gerçek hizmetkârları oldukları için veriliyordu. Bu sebeple hiç kimse sivil yurttaş kilise ya da manastır, sözü geçen depolar ve iskeleler önceden başkasına verilmiş olsalar bile, İstanbul'da onlara verilen mülklere ilişkin haklarını sorgulayamayacaktı. Bunların Venediklilere bağışlanması geri çevrilemez ve ihlal edilemez nitelikteydi ve bir praktikon'a yani zamanı geldiğinde imparatorluk kayıtlarına geçecek olan kadastroya kaydedilecektir.

9. Bu fermanın hükümlerini ihlal eden herkes, beş altının yanı sıra Venediklilerden zorla aldığı malların beş katı kadar cezayı *dromos logothetes'e* ödeyecektir¹⁰.

⁹ Alan Harvey, *Economic Expansion in the Byzantine Empire 900-1200*, New York 1989, s. 226; Heyd, a.g.e., s. 117.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere Aleksios'un verdiği bu chrysobull ile Venedik bir taraftan Bizans limanlarının neredeyse tamamına vergisiz giriş hakkı kazanırken, diğer taraftan İstanbul'da sürekli genişleteceği bir mahalle elde etmiştir¹¹. Böylece Venedik sadece diğer İtalyan şehir devletlerine karşı üstünlük sağlamakla kalmamış aynı zamanda Bizans'ın yerli tüccarlarının da önüne geçmiştir. Aleksios'un Norman tehdidinden kurtulmak için verdiği bu karar aslında uzun vadede sakıncalıdır. Bizans ekonomisi giderek bozulurken, elde ettikleri chrysobull ile doğudaki pazarları tarumar eden Venedikliler kendilerine öyle bir zenginlik kapısı bulmuşlardır ki bu noktadan sonra imparatorluk istese de geri dönememiştir¹².

Kommenoslar döneminde Venedik'e 1126, 1147 ve 1148 tarihli üç chrysobull daha verilmiştir. 1119'da Aleksios döneminde tanınan imtiyazların yenilenmesi ricasıyla karşı karşıya kalan İmparator II. Ioannes Komnenos (1118-1143), Venedik'in Adriyatik'te Bizans'dan bağımsız politikalar takip etmesi ve tüccarlarının kibirli tutumları sebebiyle chrysobullu yenilemeyi reddetmiş ancak Venedik donanmasının Ege ve Adriyatik'teki Bizans adalarını sürekli taciz etmesi neticesinde yıllar süren direnişinden vazgeçmek zorunda kalmıştır¹³. Manuel Komnenos (1143-1180) ise II. Haçlı Seferini fırsat bilerek Bizans topraklarına saldıran Sicilya Kralı II. Roger karşısında bir denge unsuru oluşturmak amacıyla Venedik ile ittifak etmiş, temin ettiği askerî destek karşısında daha önce selefleri

¹⁰ Anna Komnena, a.g.e., s. 186; Brown, a.g.m., s. 71; Nicol, a.g.e., s. 58; Demirkent, a.g.e., s. 100; Dafni Penna, *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genoa 10th-12th Centuries*, Groningen 2012, s. 27.

¹¹ Anna Komnena, a.g.e., s. 186; Alexander Van Millingen, *Byzantine Constantinople; The Walls of the City and Rejoining Historical Sites*, London 1899, s. 214-215; Aygül Ağır, *İstanbul'un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü*, İstanbul 2013, s. 25.

¹² Nicol, a.g.e., s. 60; David Jacoby, "Venetian Commercial Expansion in the Mediterranean 8th-11th Centuries", *Byzantine Trade 4th-12th Centuries*, ed. Marlia Mundell Mango, Farnham 2004, s. 387; Demirkent, a.g.e., s. 101; Roman W. Dorin, "Adriatic Trade Networks in the Twelfth and Early Thirteenth Centuries", *Trade and Markets in Byzantium*, ed. Cecile Morrisson, Washington 2012, s. 264.

¹³ Ioannes Kinnamos, *Historia*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001, s. 201; Nicol, a.g.e., s. 71; Heyd, a.g.e., s. 213; Jonathan Harris, *Constantinople: Capital of Byzantium*, New York 2007, s. 125; Ebru Altan, "Venedik'in Haçlı Seferi 1122-1124", *Prof. Dr. Erdoğan Mercil'e Armağan*, ed. Aydın Usta vd., İstanbul 2013, s. 300; Thomas Devaney, "Like an Ember Buried in Ashes: The Byzantine Venetian Conflict of 1119-1126", *Crusades Medieval World in Conflict*, ed. Vincent Ryan - James L. Naus, New York 2016, s. 141-142; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul 2016, s. 470; John Carr, *The Komnene Dynasty*, South Yorkshire 2018, s. 281-282.

tarafından verilen imtiyazları genişleterek yeniden yayınlamıştır. Böylece Venedik, daha önce kapsam dışı tutulan Kıbrıs ve Girit'e de vergisiz giriş hakkı kazandığı gibi başkentteki iskele sayısını da dörde çıkarmıştır¹⁴.

2. Angeloslar Devrinde Verilen Chrysobullar

Bizans İmparatorluğu'nun son büyük hükümdarı ve Komnenos Hanedanı'nın da son gerçek temsilcisi olan Manuel'in, Venedik ile ilişkileri verdiği chrysobullardan sonra tepetaklak olmuştur. Normanlara karşı verilen mücadele esnasında Bizans ve Venedik askerlerinin farklı karargâhlarda bulunmalarına rağmen çatışmaya girmesi iki taraf arasında gerginliğe yol açarken, olayların büyümesi sonucunda Venedikli denizcilerin imparatorluk donanmasını kaçırp, Manuel'in esmer tenine gönderme yaparak bir zenciye güvertede oynatmaları ilişkileri durma noktasına getirmişti¹⁵. Buna müteakiben Venediklilerin, İstanbul'da ticaret alanı elde eden Cenevizli tüccarlara saldırımları ve Manuel'in emrine rağmen bu saldırı sonucunda ortaya çıkan masrafları tazmin etmemeleri, bardağı taşıran son damla olmuştur. Oldukça sistematik ve gizli bir şekilde planlanmış olan bir kararname ile Manuel, 12 Mart 1171 tarihinde imparatorluk topraklarındaki bütün Venediklilerin tutuklanmasını emretmişti¹⁶. Tüm hapisanelerin Venediklilerle dolup taşıdığı bu dönem Manuel'in ölümüne kadar devam etmiş ve iki taraf arasındaki ilişkileri düzeltmek, Angelos Hanedanı'nın kurucusu olan II. Isaakios Angelos'a (1185-1195) kalmıştı¹⁷.

Manuel'in ölümü sonrasında kamuoyunun desteğini sağlayarak başa geçen I. Andronikos (1183-1185), tahta oturduğunda ilk iş olarak halkı başkentteki Latinlere karşı kıskırtmış ve bunu nereli olduğu ayırt edilmeden Batılılara karşı bir tedhiş politikası izlemiştir. Ticarî emtiaları elinden alınan ve esir edilen Latinlerin durumu, Batı'da Bizans'a karşı olan negatif algıyı daha da keskin bir

¹⁴ Paul Magdalino, *Manuel I Komnenos*, New York 1993, s. 51; Heyd, a.g.e., s. 216; Paul Magdalino, "The Empire of Komnenoi 1118-1204", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, ed. Jonathan Shepard, New York 2008, s. 636; Penna, a.g.e., s. 40; Ağır, a.g.e., s. 53.

¹⁵ Niketas Choniates, *O City of Byzantium; Annals of Niketas Choniates*, ing. çev. Harry J. Magoulias, Detroit 1984, s. 51; Anthony Bryer, "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", *Relations Between East and West in the Middle Ages*, ed. Derek Baker, Chicago 1973, s. 88.

¹⁶ Kinnamos yaklaşık 10 bin Venediklinin tutuklandığını ve hapisanelerde artık mahkumlara yer kalmadığını belirtir. (Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 202.)

¹⁷ Niketas Choniates, a.g.e., s. 97; Joan M. Hussey, "Byzantium and the Crusades 1081-1204", *A History of the Crusades*, ed. K. M. Setton, London 1969, s. 138-139; Carr, a.g.e., s. 323.

hale getirmiştir¹⁸. Neticesinde uluslararası arenada müttefiksiz kalan Bizans, tekrardan Venedik'e yönelmek zorunda kaldığı gibi 1171 olaylarının tazminatını da ödemeyi kabul etmiştir. Belirlenen 1500 poundluk bedeli altı yıllık taksitlere bölerek önden 100 poundluk ödeme bile yapmıştır. Ancak ödemelerin devamı gelmemiştir; çünkü kanlı bir isyanla tahta çıkan I. Andronikos'un saltanatı yine kanlı bir şekilde son bulmuş ve imparator kendi halkı tarafından işkence edilerek öldürülmüştür¹⁹.

I. Andronikos'un öldüğü tarih aynı zamanda Bizans'ın yeni ve öncekilerden daha güçlü bir Norman taarruzuna maruz kaldığı döneme tekabül eder. Kral II. Guglielmo, I. Andronikos'un tahttan indirdiği II. Aleksios'un (1180-1183) hakkını aramak gerekçesiyle yola çıkmış, Korfu, Kefalonya ve Zakyntos'u ele geçirmiş, nihayetinde de Selanik'i yağmalayarak İstanbul'a doğru ilerlemiştir. Bu durum karşısında I. Andronikos'un terör döneminden sağ kurtulmuş nadir aristokratlardan biri olan II. Isaakios Angelos, halk tarafından, imparatorluğu müdafaa etmek amacıyla hükümdar seçilmiştir. II. Isaakios kısa zamanda Normanları tekrar Adriyatik'e kadar püskürtmüş ve başkent ahalisini sakinleştirmiştir. Diğer taraftan selefleri gibi Norman tehdidine karşı Venediklilere yaklaşılarak, kendisine bir müttefik edinme yoluna gitmiştir²⁰.

Bu amaçla II. Isaakios, 1187 tarihinde Venedik'e üç ayrı chrysobull vermiştir. Birinci chrysobull ile imparator daha önce Aleksios, II. Ioannes ve Manuel tarafından verilmiş olan tüm ayrıcalıkları teyit edip yenilemiştir. İkinci chrysobull ile Venedik'in, Konstantinopolis'teki emlaklarının ve semtlerinin sınırını 1148 tarihli chrysobullda tespit edildiği şekilde belirlenmiştir. Üçüncüsü ise daha önce verilmiş olan chrysobulların hepsinden farklı bir mahiyet arz etmektedir. Artık hizmetkâr-efendi ilişkisinin yerini iki müttefik almıştır ve belgede iki tarafın koşulları karşılıklı olarak ifade edilmiştir.

Buna göre dini, cinsiyeti ya da konumu (taçlı ya da taçsız) fark etmeksizin Venedik, II. Isaakios ya da haleflerine düşman olan hiçbir güç ile birlik

¹⁸ Hussey, a.g.e., s. 145; Michael Angold, "The Venetian Chronicles and Archives as Sources for the History of Byzantium and the Crusades 992-1204", *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, ed. Mark Whitby, New York 2007, s. 73; Harris, a.g.e., s. 125.

¹⁹ Nicol, a.g.e., s. 103; Yusuf Ayönü, "Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos'un Hayatı ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, 2014, s. 121.

²⁰ Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, California 1997, s. 657; Norwich, a.g.e., s. 229; Averil Cameron, *The Byzantines*, Oxford 2006, s. 190; Magdalino, *Kommenoi*, s. 650.

olmayacaktır. (Alman ve Sicilya Kralları istisnadır. Yine de Sicilya kralı saldırıda bulunursa, Venedik dört ay içinde 15 gemilik filo hazırlamak zorundaydı). Eğer bu güç imparatorluğa karşı 40 ila 100 gemiden oluşan bir donanma ile harekete geçerse doge buna denk bir kuvveti altı ay içerisinde gönderecektir. Gemiler imparatorun sağladığı fon ile Venedik'te inşa edilecek; her birine 140 kişilik mürettebat yerleştirilecek ve tersane işçilerine hazineden kişi başına 60 hyperpyra ödenecektir. İmparatorluk donanması daima Venediklilerininki kadar ya da daha büyük olmalıdır. Görevi bittikten sonra imparatorun olası bir çağırısına hazırlıklı olmak kaydıyla donanma Venedik'e dönebilecektir. Kaptanlar, gemilerdeki asker sayısının tam olduğuna dair yemin ederek kaçakların eksikliğini telafi edecek ve mürettebatın ödemelerinden sorumlu olacaktır. Venedikliler kendi donanmalarının idaresini üstlenmelerine karşın imparatorluk donanmasının komutanlarına itaat edecek ve ister Hıristiyan ister putperest olsun ortak düşmana karşı birlikte savaşılabileceklerine yemin edeceklerdir. İmparator, herhangi bir nedenle Venedik'in yardıma gelememesi durumunda Hadrianapolis'ten (Edirne) Philadelphia'ya (Alaşehir) kadar olan bölgedeki 20-60 yaş arası Venediklilerin dörtte üçünü paralı asker olarak toplayabilecek ve ellerindeki gemilere el koyabileceklerdir. Bizans memurları Lombardia'dan asker toplamak ya da daha saygın bir sebeple Venedik'e geldiklerinde, Venedik çıkarlarına aykırı hareket etmedikleri sürece ağırlanacak ve korunacaktır. Bizans hazinesine ya da ahalisine borçlu olan Venedikliler borçlarını ödeyecek, bunu yapacak durumları yoksa alacaklıları onlara ya da mirasçılarına karşı dava açabileceklerdir. Son olarak imparatorluğun herhangi bir beldesi düşman saldırısına uğrarsa orada ikamet eden Venedikliler mahallin savunmasına yardım edeceklerdir.

Bizans'ın Venedik'e karşı olan yükümlülükleri ise şu şekildeydi: Venedik'e karşı bir saldırı gerçekleştiği takdirde Bizans, kendi topraklarına karşı saldırı yapıyor olsa bile Venedik'in savunmasına gelecektir. Saldırını gerçekleştiren Sicilya Kralı II. Guglielmo olması halinde söz konusu madde geçersiz olacaktır. Venedikliler, karşısında imparatorun yanında yer aldıkları düşmanla yapacağı her türlü ateşkes ya da barış anlaşmasına taraf olacaklardır. Venedik donanmasının yardımı ile ele geçirilen her toprakta Venedik'e birer kilise, semt ve vergiden muaf tutulan bir iskele verilecektir. Venediklilere borçlu olan Bizanslılar, Venedikli borçlular için belirlenenler ile aynı şartlar dâhilinde borçlarını ödemek zorundadırlar²¹.

²¹ Charles M. Brand, *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Massachusetts 1968, s. 197-198; Nicol, a.g.e., s. 106-108; Penna, a.g.e., s. 47-48; Daniele Morossi, *Political and Economic Relations Between*

Genel itibariyle bu chrysobull hem içerik hem de üslup olarak öncekilerden farklıdır. Bununla beraber imparatorluğun içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik çöküntünün içerisinde II. Isaakios'un böyle bir politika takip etmesi, Bizans'ı inkıza bir adım daha yaklaştırmıştır. İmparatorluğun ne sözü edilen donanmayı inşa etmesi ne de bahsi geçen maaşları ödemesi mümkün değildir. Diğer taraftan 1171'deki olayları hiçbir zaman unutmayacak olan Venedik'in siyasi arenada Bizans'a sadık kalacağını düşünmek de oldukça iyimser bir bakış açıdır. Bu sebeple II. Isaakios'un sakıncalı bir karar verdiğini söylemekte mahzur yoktur. Bizim için daha da mühim olan II. Isaakios'un yanlısında ısrar etmesidir.

II. Isaakios'un Venedik'e vermiş olduğu chrysobull aynı zamanda Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü Haçlılardan geri aldığı tarihe (1187) denk gelmektedir. Oldukça kaotik bir konjonktürün var olduğu bu dönemde Doğu'dan bu yıkıcı haberin gelmesi, Avrupa'da infiale sebep olmuş ve sonucunda yeni bir Haçlı seferi fikri ortaya çıkmıştır. Bu minvalde İngiltere Kralı I. Richard ve Fransa Kralı Philippe August, Kudüs'ü Müslümanların elinden geri almak amacıyla donanmalarıyla beraber yola çıkmışlardır. Diğer taraftan Bizans'ın ebedi düşmanı olan Friedrich Barbarossa'nın kara yolunu tercih etmesi II. Isaakios için oldukça tatsız bir haberdir²². Çünkü Selefî III. Conrad'ın aksine tahta çıktığı andan itibaren her daim Bizans'ın karşısında yer tutan Barbarossa'nın, kendisini asıl ve tek Roma imparatoru olarak gördüğü herkesin malumudur. Bu sebeple Roma'nın vârisi olarak Bizans topraklarını ele geçirme fikri içerisinde olan Alman kralının, Haçlı orduları ile imparatorluk sınırlarına girmesi Bizans için felaket olarak düşünülmüştür²³.

11 Mart 1189'da Friedrich Barbarossa, Kudüs'e doğru yola çıktığında II. Isaakios'un endişelenmek için yeterince sebebi vardır. İlk olarak Barbarossa'nın Balkanlara girişi, bu coğrafyada Bizans aleyhine sınırlarını genişleten ne kadar güç varsa hepsinin coşkısına sebep olmuştur. Bu durum Bizans'a karşı olan

Venice, Byzantium and Southern Italy 1081-1197, University of Leeds, Unpublished Doctoral Dissertation, West Yorkshire 2018, s. 210.

²² *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi, Chronicle of Third Crusade*, ing. çev. Helen J. Nicholson, Brookfield 1997, s. 152; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul 2016, s. 213; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret İşıltan, Ankara 2019, s. 392.

²³ Edgar N. Johnson, "The Crusades of Friedrich Barbarossa and VI. Henry", *A History of Crusade*, II, ed. K. M. Setton, London 1969, s. 88; Bırsel Küçükşipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferinden Fethe Kadar Batılıların İstanbul'u Ele Geçirme Çabaları", *Tarih Dergisi*, 66, İstanbul 2017, s. 41.

hoşnutsuzluğu gözler önüne serdiği gibi Barbarossa'nın da arkasına aldığı desteği de göstermektedir. Diğer taraftan Barbarossa'nın II. Isaakios'tan istediği iâşe ve pazar yardımı ile lojistik destek meseleleri her ne kadar ortak bir karara bağlanmış gibi görünse de aslında iki tarafın çatışmasına neden olmuştur²⁴. Ortaya çıkan bu gergin ortamda bir de II. Isaakios'un Selâhaddîn Eyyûbî ile müzakeresi gündeme düşünce, Batı coğrafyasında oluşan "Bizans yıkılmadan Haçlı seferlerinin başarılı olamayacağı" fikri yeniden gün yüzüne çıkmış ve İstanbul'un hedef olabilme ihtimali Bizans ahalisini dehşete düşürmüştür²⁵.

İmparatorluğun girdiği bu darboğazda III. Haçlı Seferi'ne katkısı neredeyse yok denecek kadar az olan Venedik, Bizans'ın yaklaşan tehlikeye karşı tek müttefikidir ve II. Isaakios'un Venedik yardımına her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır. Venedik tarafında ise Bizans'a yardım için hiçbir mahsur yoktur. Levant kıyılarındaki ticarî imtiyazlarını elde etmek dışında kutsal toprakların kime ait olduğu meselesi Venedik için hiç de önemli değildir. Diğer taraftan elde ettikleri chrysobullar, Batı'da Bizans'a karşı oluşan negatif algıyı dağıtmak için yeterince iyi bir sebeptir. Bu vesileyle iki tarafın birbirine yaklaşması gayet anlaşılır bir durumdur.

1187 tarihli chrysobulldan sonra, II. Isaakios'un, 1171'de tutuklanan Venediklilerin zararını tazmin edeceğine dair madde, aradan neredeyse iki sene geçmesine rağmen yerine getirilmemiştir. Gasp edilen malların araştırılması niyetiyle bir komisyon kurulmuş, akabinde bu incelemenin imkânsız olduğuna kanaat getirilmiştir. On altı yıllık süreç içerisinde kaybolan mülklerin ne takibi

²⁴ Friedrich Barbarossa, Bizans topraklarına girdiği andan itibaren ikili ilişkiler gerilmiştir. Barbarossa, bir taraftan II. Isaakios ile irtibat kurarken diğer taraftan Balkan devletleri ve Türkiye Selçukluları ile haberleşmektedir. Barbarossa'nın ordusuyla beraber Plovdiv'i -Filibe- işgal etmesi iki taraf arasındaki tartışmayı doruk noktasına getirmiş ve üsluplar iyice sertleşmiştir. II. Isaakios, Barbarossa'ya yazdığı mektupta onu "Alman Kralı" kendisini ise "Roma İmparatoru" olarak isimlendirmiştir. Akabinde onu İstanbul'u fethetmek planları içinde olduğu gerekçesiyle suçlamış ve geçişi için bazı şartlar öne sürmüştür. Buna göre: Barbarossa kendisine Alman soylularından rehinelere verir ve Anadolu topraklarında Almanlar tarafından ele geçirilecek yerlerin yarısını kendisine vermeyi kabul ederse, II. Isaakios ona Çanakkale Boğazı'ndan geçişinde yardım edecektir. Bunu müteakiben II. Isaakios'un başkentteki Alman elçilerini hapse atması bardağı taşıran son damla olur. Friedrich Barbarossa oğlu Heinrich'e İtalya'da donanmayı toplamasını emreder; diğer taraftan Papa'ya mektup yazarak Bizans'a karşı Haçlı Seferi için vaaz vermesini ister. Akabinde Çanakkale ve Trakya'yı ele geçirek İstanbul'a doğru yola koyulur. II. Isaakios bu kereden sonra boyun eğmek durumunda kalır. (Vasiliev, s. 505.)

²⁵ Niketas Choniates, a.g.e., s. 224-225; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 1997, s. 150-151; Paul Stephanson, *Byzantium's Balkan Frontier; A Political Study of the Northern Balkans 900-1204*, New York 2000, s. 297; John B. Freed, *Frederick Barbarossa; The Prince and The Myth*, London 2016, s. 485; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2019, s. 8-12.

yapılabilmiş ne de sahipleri bulunabilmiştir. 1189'da Doge, Pietro Cornario ve Domenico Memo isimli iki elçisini başkente göndererek hem II. Isaakios'a verdiği vaatleri hatırlatmış hem de yeni imtiyazlar talebinde bulunmuştur. Friedrich Barbarossa'nın İstanbul kapılarına doğru ilerlediği bu dönemde II. Isaakios, Venedik'in taleplerini kabul etmek durumunda kalmıştır²⁶.

1189 tarihinde yayınlanan bir ferman ile II. Isaakios, Venedik'e dördüncü kez chrysobull vermiştir. Formaliteden Venediklilerin, Roma kökenli oldukları ve Roma'ya hizmet ettikleri göz önünde tutularak Haliç kıyısındaki emlakları arttırılmıştır. İstanbul'da önceki dönemlerde yayınlanmış fermanlarla Fransız ve Almanlara tahsis edilmiş bazı semtler bulunmaktadır. Bu semtler Venedik'e verilenler gibi aidiyet taşımaktan ziyade, zikredilen ülkelerin vatandaşlarının başkente geldiklerinde daha kolay ticaret yapabilmeleri amacıyla tahsis edilmişlerdir. Fransız ve Alman tacirler buralarda faal olmadıklarından ve bahsi geçen semtin Venedik kolonisinin hemen yanında bulunmasından ötürü, bu chrysobull gereğince semtin iskeleleriyle beraber Venedik kolonisine dahil edilmesine karar verilmiştir. Öte taraftan II. Isaakios, I. Andronikos'un üstlendiği ancak ödeyemediği 1500 poundluk borcu da üzerine alarak altı taksite bölmüştür. Selefinin ödediği 100 poundluk taksiti geçersiz sayarak 250 poundluk ilk ödemeyi yapmış, kalan taksitleri yıllara bölerek ödemeyi taahhüt etmiştir²⁷.

Anlaşıldığı kadarıyla II. Isaakios'un, kalan taksitleri ödemeye ömrü yetmemiştir. 1187'de düştüğü hatayı yeniden tekrarlayan II. Isaakios, imparatorluk hazinesinin tamtakır olduğunu bilmesine rağmen halka daha fazla vergi yükleyerek taksitleri ödeme yoluna gitmiş, nihayetinde taahhüdünü yerine getirememiştir. 1195 tarihinde öldüğünde tasarladığı plan gereğince altı yıllık ödemeyi bitirmesi gerekirdi. Fakat düşüncesizce verilmiş sözler sadece anı kurtarmaya yaramış, neticesinde Bizans daha büyük sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan sözlerini yerine getirmeyen tek taraf Bizans değildir. Friedrich Barbarossa'nın ölümünden sonra II. Isaakios, Balkanlarda imparatorluktan toprak koparan Bulgar ve Sırp hükümdarlarına karşı sefere çıkmış ancak Venedik, Bizans'ın yardımına gelmemiştir²⁸.

²⁶ Nicol, a.g.e., s. 110.

²⁷ Brand, a.g.e., s. 199; M. E. Martin, a.g.m., s. 210; Wolfgang Müller Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, İstanbul 1998, s. 23; Nicol, a.g.e., s. 111; Heyd, a.g.e., s. 246-247.

²⁸ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011, s. 377-378.

1195 tarihinde II. Isaakios, abisinin de içinde bulunduğu bir aristokrat çetesi tarafından tahttan indirilmiştir. Gözlerine mil çekilen devrik imparatorun yerine geçen kişi, katlinde rol oynayan ağabeyi III. Aleksios Angelos'dur (1195-1203). Yöneticilik vasıflarından oldukça uzak olan III. Aleksios, devlet yönetiminden anlamadığı gibi uluslararası arenada da Bizans İmparatorluğu'nu oldukça müşkül bir duruma sokmuştur. Onun tahta geçtiği sırada en büyük endişesi Friedrich Barbarossa'nın yerini almış olan halefi VI. Heinrich idi.

Tanrının kendisine sınırsız bir güç bahsettiği düşüncesi içerisinde olan VI. Heinrich, babasından büyük bir miras almakla beraber, kendisini ondan daha güçlü bir statüde görmektedir. Bu haklı düşüncenin sebebi ise Sicilya Kralı II. Guglielmo'nun teyzesi Constance ile gerçekleştirmiş olduğu evliliğidir. II. Guglielmo, Friedrich Barbarossa ile aynı sene içerisinde öldüğünde VI. Heinrich hem gerçek Roma İmparatoru hem de Sicilya Krallığı'nın vârisi olarak Avrupa'nın süper gücü haline gelmiştir. Babasından devraldığı tek Roma hâkimi mirasına bir de Sicilya'nın Bizans'a karşı olan nefreti eklenince VI. Heinrich, Bizans'ın korkulu rüyası olmuştur. Bununla beraber kardeşi Philipp von Schwaben, devrik imparator II. Isaakios'un kızlarından biriyle nişanlandığı için VI. Heinrich, kendisini Bizans'ın iç işlerine karışabilecek bir konumda görmektedir. Nitekim II. Isaakios'un hakkını ve intikamını bahane ederek hareket etmesi bunun göstergesidir²⁹.

VI. Heinrich, Normanlar tarafından fethedilmiş ancak daha sonra yeniden Bizans'ın eline geçmiş olan Dyrrachion ile Selanik arasındaki Balkan topraklarını geri istemiştir. Akabinde Friedrich Barbarossa'nın Haçlı Seferi sırasında verdiği zararın tazminini ve kendisinin Doğu'ya yapacağı yeni sefer için Bizans'ın lojistik desteğini talep etmiştir. En az bunlar kadar zorlu olan son ultiyatomu ise Bizans için ödemesi mümkün olmayan muazzam miktardaki haraçtır. III. Aleksios'un yeteneksiz bir imparator olduğu bilinmekle beraber, bu son ultiyatom karşısında takındığı tavır, Bizans ahalisinde de kendisine karşı bir tepki yaratmıştır. Çünkü zaten mevcut vergi yükü altında kıvranan halka "Alman Vergisi" adıyla yeni bir vergi yüklemiş, diğer taraftan da imparator lahitlerini açtırarak oradaki ziynetleri çıkarttırmıştır. Bu sebeple giderek kötü bir yönetim sergileyen III. Aleksios'u iki faktör kurtarmıştır. Birincisi VI. Heinrich'in güçlenmesinden rahatsız olan

²⁹ Speros Vryonis, *Byzantium and Europe*, London 1967, s. 150; Eleni Tounta, "Admiral Eugenius of Sicily (12th century): Court Poetry and Political Propaganda in a cross-cultural Environment", *Byzantium and the West; Perception and Reality (11TH 15TH C.)*, ed. Nikolaos G. Chrissis vd., New York 2019, s. 172.

Papa'nın, Bizans'a karşı yapılacak bir seferi aforoz etmesi, diğeri ise 1197 tarihinde VI. Heinrich'in ölmesidir³⁰.

VI. Heinrich'in ölümüyle beraber hem Bizans İmparatorluğu hem de Almanların Sicilya'daki faaliyetlerinden dolayı ticaretinin sekteye uğrayacağını düşünen Venedik rahatlamıştır. Diğer taraftan Venedik bu süreçte III. Aleksios'un kendilerine olan borcundan önce VI. Heinrich'e ödeme yapacağından kuşkulandı. Bu sebeple III. Aleksios'a, II. Isaakios'tan kalan borçlar hatırlatılmış ancak III. Aleksios bu borcu ödemeyi reddetmiştir. Neye güvendiği tam olarak anlaşılacak şekilde beraber III. Aleksios, Venedik mülkleri ve gemiciliğinden de vergi alınması için emirname çıkartmıştır. Selefinin verdiği chrysobull maddelerinin iptali anlamına gelen bu kararlar Venedik tarafında büyük bir öfkeye sebep olurken, III. Aleksios'un, Pisa ve Cenova'ya ticarî imtiyazlar tanınması İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkileri de germiştir. Öyle ki Marmara Denizi'ndeki Venedik gemilerine Pisalılar tarafından bir saldırı gerçekleşmiş ve neticesinde iki taraf arasında savaş çıkmıştır³¹.

Daha önce Bizans sarayına gelerek çeşitli müzakerelere katılmış olan tecrübeli Doge Enrico Dandolo burada kilit bir rol oynamıştır. Siyaseti çok iyi okuyabilen ve oldukça tecrübeli bir diplomat olan Dandolo, başkente üç kez heyet göndermiş ve elçilerine hangi hususlar üzerinde durmaları gerektiğini detaylı bir şekilde aktarmıştır. Diğer taraftan III. Aleksios, Venedik'e iki elçilik heyeti göndererek müzakereleri kendi lehine çevirmek istemiş ancak bunda muvaffak olamamıştır. Nihayetinde iki taraf, VI. Heinrich'in ölümünden sonra uzlaşmaya varabilmiştir. Venedik elçileri Pietro Michiel ve Ottovio Quirino ile Bizans Dromos Logothete'si Demetrios Tornikes arasında 27 Eylül 1198'de başlayan görüşmelerin sonucunda bir taslak hazırlanmış ve iki ay sonra III. Aleksios tarafından imzalanarak yürürlüğe konulmuştur³².

1204 öncesinde Venedik'e verilen bu son chrysobull, 1187 tarihinde II. Isaakios'un verdiği neredeyse aynıdır. Bizans lehine değiştirilen tek bir madde vardır: Bizans, Alman İmparatoru'nun saldırısına uğradığı takdirde

³⁰ Vasiliev, a.g.e., s. 508; Jean-Claude Cheynet, "Some Thoughts on the Relations between Greeks and Latins at the time of the First and Fourth Crusades", *Byzantium and the West; Perception and Reality (11TH 15TH C.)*, ed. Nikolaos G. Chrissis vd., New York 2019, s. 95.

³¹ Niketas Choniates, a.g.e., s. 295; Nicol, a.g.e., s. 113; Ostrogorsky, a.g.e., s. 383.

³² Heyd, a.g.e., s. 248; Thomas F. Madden, *Enrico Dandolo & Rise of Venice*, Maryland 2003, s. 116; Penna, a.g.e., s. 62.

Venedik, Bizans topraklarının savunmasına yardım edecektir; (Almanya ve Sicilya 1187'de kapsam dışı tutulmuştur). Söz konusu chrysobullda Venedik lehine birçok madde yer almıştır. Buna göre, 1198 tarihli chrysobull daha önce Komnenos ve Angelos hanedanları tarafından verilmiş olan tüm imtiyazları yenilemektedir. Dyrrachion'dan Doğu sınırına kadar olan tüm limanlara Venedikliler vergisiz girebileceklerdir. Geçmişte manastır ya da has topraklarda kendilerine keyfi vergilendirmeler uygulandığı için bizzat imparatorun *logothetes*'i tarafından bir liste hazırlanacaktır. Venediklilerin kendi aralarında yaşanan parayla ilgili anlaşmazlıklar Venedik yetkilileri önünde görülecek; Venediklilerin Bizanslılar hakkındaki şikayetleri ise *dromos logothetes*'i, onun yokluğunda da *megas logariastes* tarafından incelenecektir. Her iki durumda da müddei, davasını bir rahip, yargıç ya da noterin tanıklığında yazılı olarak sunacaktır. Venedikliler ile Bizanslılar arasında ölüme ya da ciddi yaralanmalara yol açan şiddetli tartışmalar ya da ayaklanmalar olması halinde davaya *logothetes* ya da Blachernai Sarayı'nın muhafız komutanı şahitlik edecektir. Venediklilere karşı dava açan Bizanslılar, Venedik temsilcisi ve yargıçlarına başvuracaklardır. Soylyu ya da senatörlük mevkiinde olmaları halinde davaya *logothetes* bakacaktır. *Logothetes* ya da vekili her Venedikli yetkilinin and içmesinden de sorumlu olacaktır. Törenler, Venedikli yetkililerin itimatnamelerini sunmalarının ardından, başkentteki Venedik kilisesinde yapılacak ve yetkililer Venedikli sakinlerin huzurunda iltimasız ve ön yargısız hareket edeceklerine yemin edeceklerdir. Son olarak Bizans topraklarında ölen bir Venediklinin mülkü vârislerine kalacak, eğer arkasında bir mirasçı bırakmamışsa kilise ya da saray fark etmeksizin bu mallar hiçbir kurum tarafından müsadere edilmeyecek, Venedik mülkü olarak kalacaktır³³.

Muhtevası itibariyle bu chrysobull, Venedik'in artık Bizans İmparatorluğu'ndan elde edeceği fazladan bir imtiyazın kalmadığını göstermektedir. 1198 tarihine kadar verilmiş olan her chrysobull öncüllerini yenilemekle beraber üzerine yeni maddeler eklemiştir ancak III. Aleksios'un verdiği, öncekilerin üzerine ticarî anlamda hiçbir katkıda bulunmamıştır. Venedik'in itirazları üzerine eklenen tüm değerlendirmeler Venediklilerin, Bizans yasaları karşısında yaşadıkları sıkıntıları gidermek amacıyla fermana dâhil edilmiştir. Yani, elde edilen imtiyazların hukuksal olarak dokunulmaz kılınması için. Bu da Venedik'in, Bizans üzerindeki potansiyelinin doruk noktasına ulaştığının göstergesidir.

³³ Brand, a.g.e., s. 202-203; Nicol, a.g.e., s. 115-116; Heyd, a.g.e., s. 249; Penna, a.g.e., 62-69.

Sonuç olarak; II. Basileios sonrası başlayan inkıraz ile Bizans'ın düşüşü başlamış, akabinde maruz kalınan müşkül vaziyet Bizans'ı, Venedik ile ittifaka mecbur kılmıştır. Aleksios ile başlayan bu durum, kısa vadede Bizans'ın nefes almasını sağlasa da uzun vadede imparatorluğun can damarlarını kesmiştir. Elde ettikleri semtler ve kazandıkları ticarî imtiyazlar ile imparatorluğun her limanına vergisiz giren Venedik, kısa süre içerisinde Bizans ekonomisini tekeline almış ve imparatorluğun bu durumdan kaçınma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Venedik, elde ettiği zenginliği kaybetmemek pahasına her türlü girişimde bulunmuş ve buna imparatorluğun son güçlü hanedanı olan Komnenoslar bile karşı duramamışlardır. Sonrasında başa geçen Angeloslar ise sergiledikleri beceriksiz yönetim ile imparatorluğun gidişatını daha da vahim bir hale getirmişlerdir. Onlar iç politikada stabilizeyi hiçbir zaman sağlayamamış ve hali hazırda ahalinin belini büken vergileri daha da arttırarak halkın tepkisine maruz kalmışlardır. Dış politikada ise imparatorluğun içinde bulunduğu darboğazı kıramadıkları gibi Batı bloğu karşısında Venedik'i tek müttefik olarak addetmeleri imparatorluğun ekonomik parametresini dibe sürüklemiştir. Venedik, yüzyılı aşkın süredir peyderpey elde etmiş olduğu imtiyazlara bu dönemde yenilerini ekleyerek Bizans'ın ekonomisini daha sıkı bir şekilde kontrol etmeyi başarmıştır. Dikkate değer husus, Angeloslar döneminde ilan edilen chrysobulların yeni ekonomik tavizler içermekle beraber bunların hukuksal olarak dokunulmazlıklarını da garanti altına almasıdır ki bu durum Venedik için, 1171'de yaşanan olayların tekrarlanmaması adına büyük bir adımdır. Nihayetinde, bilhassa 1198 tarihli chrysobull göstermektedir ki artık Venedik'in Bizans İmparatorluğu'ndan elde edeceği bir imtiyaz kalmamıştır. Bu raddeden sonra Venedik için en büyük imtiyaz İstanbul'un kendisidir.

KAYNAKÇA

- Ağır, Aygül, *İstanbul'un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Altan, Ebru, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi ve 1108 Devol Anlaşması", *Osmanlı'nın İzinde, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, I, ed. Feridun Emecen vd., Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 107-117.
- Altan, Ebru, "Venedik'in Haçlı Seferi 1122-1124", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, ed. Aydın Usta vd., Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 299-307.
- Angold, Michael, "Belle epoque or crisis?", *The Cambridge History of Byzantium*, ed. Jonathan Shepard, Cambridge University Press, New York 2008, s. 583-627.
- Angold, Michael, "The Venetian Chronicles and Archives as Sources for the History of Byzantium and the Crusades 992-1204", *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, ed. Mark Whitby, Oxford University Press, New York 2007, s. 59-86.
- Angold, Michael, *The Byzantine Empire 1025-1204*, Cambridge University Press, New York 1997.
- Anna Komnena, *Aleksiad, Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- Ayönü, Yusuf, "Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos'un Hayatı ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/ 1, İzmir 2014, s. 107-126.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2014.
- Balard, Michel, "Latin Sources and Byzantine Prosopography; Genoa, Venice, Pisa and Barcelona", *Byzantines and Crusaders In Non Greek Sources 1025-1204*, ed. Mark Whitby, Oxford University Press, New York 2007, s. 39-59.
- Brand, Charles M., *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Harvard University Press, Massachusetts 1968.
- Brown, Horatio F., "Venetians and Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", *The Journal of Hellenic Studies*, XL, Cambridge 1920, s. 68-88.
- Bryer, Anthony, "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", *Relations Between East and West in the Middle Ages*, ed. Derek Baker, Chicago 1973, s. 77-95.
- Cameron, Averil, *The Byzantines*, Blackwell Publishing, Oxford 2006.
- Carr, John, *The Komnene Dynasty*, Pen&Sword Military, South Yorkshire 2018.
- Charanis, Peter, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of Crusade*, ed. K. M. Setton, The University of Wisconsin Press, London 1969, s. 177-220.
- Cheyne, Jean-Claude, "Some Thoughts on the Relations between Greeks and Latins at the time of the First and Fourth Crusades", *Byzantium and the West; Perception and Reality (11TH 15TH C.)*, ed. Nikolaos G. Christis vd., Routledge, New York 2019, s. 84-101.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997.
- Demirkent, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Devaney, Thomas, "Like an Ember Buried in Ashes: The Byzantine Venetian Conflict of 1119-1126", *Crusades Medieval World in Conflict*, ed. Thomas F. Madden vd., Routledge, New York 2016, s. 127-149.

- Dorin, Roman W., "Adriatic Trade Networks in the Twelfth and Early Thirteenth Centuries", *Trade and Markets in Byzantium*, ed. Cecile Morrisson, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 2012, s. 235-281.
- Frankopan, Peter, "Byzantine Trade Privileges to Venice in the Eleventh Century: The Chrysobull of 1092", *Journal of Medieval History*, 30, Southampton 2004, s. 135-160.
- Freed, John B., *Frederick Barbarossa; The Prince and The Myth*, Yale University Press, London 2016.
- Gölgesiz, Sevtap, "XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/1, İzmir 2012, s. 101-118.
- Harris, Jonathan, *Constantinople: Capital of Byzantium*, Hambledon Continuum, New York 2007.
- Harvey, Alan, *Economic Expansion in the Byzantine Empire 900-1200*, Cambridge University Press, New York 1989.
- Hendy, Michael F., *Studies In The Byzantine Monetary Economy 300-1450*, Cambridge University Press, New York 1985.
- Heyd, William, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK yay., Ankara 2000.
- Hodgson, F. C., *The Early History of Venice; From the Foundation to the Conquest of Constantinople*, George Allen, London 1901.
- Holmes, Catherine, *Basil II and the Governance of Empire 976-1025*, Oxford University Press, New York 2005.
- Hussey, Joan M., "Byzantium and the Crusades 1081-1204", *A History of the Crusades*, ed. K. M. Setton, The University of Wisconsin Press, London 1969, s. 123-153.
- Ioannes Kinnamos, *Historia*, çev. Işın Demirkent, TTK yay., Ankara 2001.
- Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi, Chronicle of Third Crusade*, ing. çev. Helen J. Nicholson, Routledge, Brookfield 1197.
- Jacoby, David, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History*, 28, Southampton 2002, s. 199-204.
- Jacoby, David, "Venetian Commercial Expansion in the Mediterranean 8th-11th Centuries", *Byzantine Trade 4th-12th Centuries*, ed. Marlia Mundell Mango, Ashgate Publishing Limited, Farnham 2004, s. 371-393.
- Johnson, Edgar N., "The Crusades of Friedrich Barbarossa and VI. Henry", *A History of Crusade*, II, ed. K. M. Setton, The University of Wisconsin Press, London 1969, s. 87-122.
- Kazhdan, Alexander P., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I-II, Oxford University Press, New York 1991.
- Küçükspahioğlu, "Bırsel, Birinci Haçlı Seferinden Fethe Kadar Batılıların İstanbul'u Ele Geçirme Çabaları", *Tarih Dergisi*, 66, İstanbul 2017, s. 35-46.
- Laiou, Angeliki, *The Economic History of Byzantium; From Seventh through the Fifteenth Century*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 2002.

- Loud, G. A., *The Age of Robert Guiscard; Southern Italy and the Norman Conquest*, Routledge, New York 2013.
- Madden, Thomas F., "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History*, 28, Southampton 2002, s. 23-41.
- Madden, Thomas F., *Enrico Dandolo & Rise of Venice*, The John Hopkins University Press, Maryland 2003.
- Magdalino, Paul, "The Empire of Komnenoi 1118-1204", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, ed. Jonathan Shepard, Cambridge University Press, New York 2008, s. 627-663.
- Magdalino, Paul, *Manuel I Komnenos 1143-1180*, Cambridge University Press, New York 1993.
- Martin, M. E., "The Venetians in the Byzantine Empire before 1204", *Byzantinische Forschungen: Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, 13, Amsterdam 1988, s. 201-214.
- Morossi, Daniele, *Political and Economic Relations Between Venice, Byzantium and Southern Italy 1081-1197*, University of Leeds Unpublished Doctoral Dissertation, West Yorkshire 2018.
- Morrison, Cecile - Angeliki Laiou, *Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York 2007.
- Nicol, Donald M., *Bizans ve Venedik; DiplomatiK ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.
- Niketas Choniates, *O City of Byzantium; Annals of Niketas Choniates*, ing. çev. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984.
- Norwich, John Julius, *A History of Venice*, Penguin Books, London 2003.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, TTK yay., Ankara 2011.
- Pedani, Maria Pia, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- Penna, Dafni, *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genoa 10th-12th Centuries*, Eleven International Publishing, Groningen 2012.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi, I-II-III*, çev. Fikret İşıltan, TTK yay., Ankara 2019.
- Stanton, Charles D., *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, The Boydell Press, New York 2011.
- Stephanson, Paul, *Byzantium's Balkan Frontier; A Political Study of the Northern Balkans 900-1204*, Cambridge University Press, New York 2000.
- Tounta, Eleni, "Admiral Eugenius of Sicily (12th century): Court Poetry and Political Propaganda in a cross-cultural Environment", *Byzantium and the West; Perception and Reality (11TH 15TH C.)*, ed. Nikolaos G. Chrissis vd., Routledge, New York 2019, s. 171-183.
- Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, California 1997.
- Usta, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.
- Van Millingen, Alexander, *Byzantine Constantinople; The Walls of the City and Rejoining Historical Sites*, John Murray Press, London 1899.

- Vasiliev, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.
- Vryonis, Speros, *Byzantium and Europe*, Thames and Hudson, London 1967.
- Wiener, Wolfgang Müller, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

